

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

10
2023

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti

08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Qo'ng'irotdoy Avezimbetovich

Elektron nashr. 1048 sahifa, 30-oktyabr, 2023-yil.

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Rae Kvon Chung, Janubiy Korea, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati

Salimov Oqil Umriyozovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi

Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi

Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari

Toshkulov Abduqodir Hamidovich, i.f.d., prof., TDU rektori

Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari

Sharipov Qo'ng'irotdoy Avezimbetovich, t.f.d., prof., TDIU rektori

Oblamuradov Narzulla Naimovich, i.f.n., dotsent

Djumaniyazov Maqsud Allanazarovich, Qoraqalpog'iston Respublikasi Tabiat resurslari qo'mitasi raisi

Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati

Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari

Ochilov Farhod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i

Eshov Mansur Po'latovich, i.f.d., prof., TDIU Akademik faoliyat bo'yicha prorektori

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMB birinchi prorektori

Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori

Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor

Yuldashev Maqsud Abdullayevich, p.f.d., prof., TDIU Moliya-iqtisod ishlari bo'yicha prorektori

Karimov Norboy G'aniyevich, i.f.d., prof., TDIU huzuridagi PKQTMO tarmoq markazi direktori

Hakimov Nazar Hakimovich, f.f.d. TDIU profesor

Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori

Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU Marketing kafedrasida professori

Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori

Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori

Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori

Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., prof., Atrof-muhit va tabiatni muhofaza qilish texnologiyalari ilmiy-tadqiqot instituti

Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari

Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori

Musyeva Shoira Azimovna SamDu IS instituti professori

Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., Toshkent arxitektura-qurilish universiteti katta o'qituvchisi

Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti

Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti

Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti

Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti

Nomozova Qumri isoyevna Geologiya fanlari universiteti "Iqtisodiy geologiya" kafedrasida dotsenti

Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU Ilmiy tadqiqotlar va innovatsiyalar departamenti rahbari

Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU huzuridagi PKQTUMOTMXHB mutaxassis

Ekspertlar kengashi:

Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti

Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Imomqulov To'liq Burxonovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Qishloq xo'jaligida innovatsion xizmatlar infratuzilmasini rivojlantirishning nazariy asoslari.....	8
Sharipov Kongratbay Avezimbetovich , professor, Zaynutdinova Umida Djalalovna , dotsent	
O'zbekiston-Turkiya do'stligi azaliy qadryatlarimiz zaminida yashab kelmoqda.....	13
O'sman Mesten , Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya-O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari	
O'zbekistonda turizm sohasining rivojlanishini davlat tomonidan	
qo'llab-quvvatlash mexanizmini takomillashtirish.....	15
Akkulov Abdulaziz Uralboyevich , mustaqil tadqiqotchi	
O'zbekiston Respublikasini "Yashil" iqtisodiyotga o'tish istiqbollari. Muammolar va yechimlar.....	19
Mirzayev Bexruz Abdulla o'g'li , doktorant	
Mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishda "Yashil" iqtisodiyotning o'rni.....	26
Sevara Yaxshimuratova Rustam qizi , assistent-o'qituvchi	
Sanoat barqarorligini ta'minlashda yashil energetikaning o'ziga xos xususiyatlari.....	29
Kadirov Abdumalik Matkarimovich	
Republikamizda "yashil iqtisodiyot"ni shakllantirishda agroxizmatlarni	
rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari.....	36
Mirzayev Q. J. , i.f.d., professor; Jonuzokov M. K. , assistent o'qituvchi	
"Yashil" obligatsiyalarni muomalaga chiqarishning nazariy va amaliy jihatlar.....	40
E. I. Nosirov , i.f.n., dotsent	
Turizm sohasidagi loyihalarni kreditlash amaliyotini takomillashtirish.....	46
Matkabulova Dilorom Xalilullayevna , PhD	
Koreya Respublikasida yashil (eko) turizmning rivojlanish yo'nalishlari va muammolari.....	51
Islomova Dilrabo Salomovna , kafedra assistenti	
Moliyaviy menejment tizimini transformatsiyalashda raqamli marketing	
samaradorligini baholashning nazariy yondashuvlari.....	55
Sobirjonov Sanjar Sobirjonovich , PhD, dotsent	
Samarqand viloyati ekologik turizm salohiyatidan samarali	
foydalanish asosida ekoturizm klasterlarini shakllantirish.....	62
Abduraxmanova Aqida Fayzulla qizi , i.f.b.f.d.; Axrorov Farxod Baxriddinovich , i. f. n.; Xo'jamov Bobur , tadqiqotchi	
Ichki turizmni rivojlantirishda davlatning o'rni.....	68
Dehqonov Burxon Rustamovich , tayanch doktorant	
O'zbekistonda turizm sohasini rivojlanishiga global trendlarning ta'siri.....	72
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich , i.f.d., professor	
Assessment of the Current State of the Market and Procedure For Lending	
to Subjects of Tourism Services of the Republic of Uzbekistan.....	79
Karimova Aziza Maxomadrizoyevna , PhD, docent; Maqsudov Orif Shakirovich , assistant	
Islomiy moliya instrumentlari (muzoraba va mushoraka) va ularni tijorat banklarida qo'llash.....	84
Madraximova Gulasal , dotsent; Safarova Nasiba , magistrant	
Mamlakatimizda "Yashil" iqtisodiyot asosida barqaror rivojlanishni ta'minlashning o'ziga xos jihatlar.....	90
Mustafaqulov Yangiboy Bo'riqulovich , Todjimamatova Mashhura Erkinovna ;	
Nurmatova Hilola A'zamovna ; Berdieva Aziza G'anisher qizi ; Egamberdieva Oydin Abror qizi	
Ways to Improve the Green Recovery in Uzbekistan by Investment and Trade.....	97
Nurbek Khalimjonov , assistant	
Evaluating the Path Towards Sustainable Tourism Development in the Republic of Uzbekistan.....	102
Khusniddin Egamnazarov	
Nexus Between Climate Change and Energy Consumption in Uzbekistan: A Time Series Analysis.....	106
Sarvar Mamasoliyev ; Shodiyor Toxirov	
O'zbekistonda mice turizmini barqaror rivojlanishida qulay infratuzilma.....	112
Xalimova F. N. , katta o'qituvchi	
Ichki turizmni rivojlantirishning ilg'or xorijiy tajribasi va uni	
O'zbekistonda qo'llashning iqtisodiy afzalliklari.....	115
Matkarimov Jahongir Shamuratovich , mustaqil tadqiqotchi	
Agroturizmni rivojlantirish orqali hududlarning barqaror rivojlantirish imkoniyatlari.....	122
Jo'rayeva Nargiza Abduvohidovna , kafedra dotsenti	
Turizm sektorida milliy hunarmandchilik mahsulotlarining rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlari.....	126
Xushnazarova Maxzuna Gulamdjanovna , kafedra assistenti	
Роль религиозного туризма в экономике Узбекистана.....	132
Рахимова Дилфуза Мирзакасимовна , преподаватель	
Turistik sanoatining investitsion jozibadorligini boshqarish va samaradorligini baholash.....	139
Sa'dullayeva Gulnoza Sodiq qizi , PhD	
Turizmga innovatsion texnologiyalarni joriy qilish shart sharoitlari.....	144
Po'latov Ma'murjon Murodjon o'g'li , doktorant	
O'zbekistonning "yashil iqtisodiy strategiyasi" va uni amalga oshirishning asosiy yo'nalishlari.....	147
Bekmirzayev Mirzoxid Adashaliyevich , dotsent	
An Analysis of the Structure of Trade Between China and Uzbekistan.....	150
Cao Gang , PhD Candidate	

"Daka-Tex" MCHJ XKning marketing faolyatining takomillashtirish.....	160
Musyeva Shoirazimovna , kafedra professori	
Mamlakat iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda oziq-ovqat xavfsizligining o'rni	164
Ibragimov G'ayrat Ablaqulovich , PhD; Shukurova Nilufar Qahramonova , tadqiqotchi;	
Umirov Islombek Furkatovich , tadqiqotchi; Tojiqulov Samandar Orufjon o'g'li , tadqiqotchi	
MDH davlatlarida chorva va parandachilik o'sish dinamikasi	169
Abidov Abduljabbor Abduxamidovich , t. f.n., dotsent	
Tijorat banklarida foiz stavkaning likvidlikka ta'siri	179
Berdiyarov Baxriddin Tavasharovich , iqtisodiyot fanlari doktori, professor	
O'zbekiston moliya bozorini jahon moliya bozoriga integratsiyalashuvining dolzarb masalalari	186
Burxanov Aktam Usmanovich , i.f.d., prof.; Xudoyqulov Xurshid Xurramovich , i.f.d., prof.	
O'zbekiston Respublikasining Jahon savdo tashkilotiga a'zo bo'lishiga oid	191
Ruzibayev Jahongir Nodirovich	
O'zbekistonda ikkilamchi qimmatli qog'ozlar bozori hozirgi holati tahlili.....	194
Ro'ziqulov Abdimo'min Qussam o'g'li , mustaqil izlanuvchi	
Raqamli texnologiyalar orqali turizm industriyasini rivojlantirish usullari	200
R. P. Zarikeyev , mustaqil doktorant	
Korxona iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda inson resurslaridan foydalanish amaliyoti	206
Abdualimov Ashraf Qurbonaliyevich , doktorant	
Oliy ta'lim muassasalarida to'lov-kontrakt shakli mablag'lari bo'yicha xarajatlar	
va ular hisobining amaldagi holati	211
Abduljalilova Dilnoz Abdusattorovna , doktorant	
O'zbekistonda oziq-ovqat bozori nazariy tahlili.....	216
Abduraxmanova Zuxra Toxir qizi , doktorant	
Sug'urta munosabatlarini takomillashtirishning istiqbollari	221
Abduturapova Dildora Farxodjon qizi , doktorant	
Functions of Management in Education and Its Significance	231
Akhatova Shakhnoza Akram kizi , teacher	
Qishloq xo'jaligi korxonalarini moliyalashtirishni yangicha	
usullarini o'rganishning ayrim dolzarb masalalari	235
Ametov Quvondik Mamatjanovich , mustaqil izlanuvchi	
Yog'-moy sanoati korxonalari kapitali rentabelligini oshirish yo'nalishlari.....	238
Amirzoda Hamrayev , katta o'qituvchi	
Banklararo to'lov tizimini raqamli iqtisodiyotdagi rolini oshirish choralari	244
Amonov Alisher , o'qituvchi	
Baholash faoliyatini raqamlashtirish istiqbollari.....	248
Bobirjon Aktamov , katta o'qituvchi	
Marketing xizmati samaradorligini baholashda PEST tahlil usulining ahamiyati va qo'llash imkoniyatlari	253
Boyjigitov Sanjarbek Komiljon o'g'li , katta o'qituvchi	
Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlarining vujudga kelish zarurati, umumiy hisobotlarining tuzilishi	
va O'zbekistonning MHXSga o'tishida vujudga keladigan muammolar va ularni bartaraf etishning istiqbolli	
yo'nalishlari	259
Djurayeva Iroda Bahrom qizi , doktorant, o'qituvchi	
Samaradorlikni korxona iqtisodiyotida tutgan o'rni	265
Fayziyeva Nilufar Shuxrat qizi , PhD, katta o'qituvchi	
Avtomobil transporti korxonalarida amortizatsiya xarajatlari va uning hisobini takomillashtirish masalalari...	269
G'anibayev Ilxomjon Shokiraliyevich , doktorant	
Turistlar statistik hisobini olib borish bo'yicha xalqaro standartlar va tajribalar tahlili	275
Jumanova Zilola To'ychiyevna , doktorant	
Tijorat banklari ipotekali kreditlarining qaytuvchanlik holatini barqarorlashtirish choralari	280
Jumayev Muzaffar Mahmud o'g'li , kafedra o'qituvchisi	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni	
amalga oshirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish	284
M. Samiyeva , kafedra assisenti	
Assessment of the Economic Effectiveness of the Railway Transport System	288
Mannonov Shahruhmirza Abdurashidovich , independent researcher	
O'zbekistonda mikromoliya tashkilotlarining iqtisodiy faoliyat samaradorligini oshirish yo'llari.....	294
Nazarova Muslima Nazarovna , PhD, i.f.f.d., katta o'qituvchi	
Mamlakatimizda xizmat ko'rsatish sohasini rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlari.....	301
Odilov Dilshodjon Tulqinovich	
O'zbekistonda paxtachilik majmuasining iqtisodiy samaradorligini oshirish	307
Xoliqov Tolibjon Luptullaevich , kafedra assistenti	
Ta'lim tizimi boshqaruvida "time menejmenti" texnologiyalarini qo'llash.....	311
Radjabova Gavxar Umarovna , kafedra dotsenti	
Improving Trade Effectiveness Through Merchandising: Theory and Practice	316
Ravshan Aliyevich Allayorov , Associate Professor	
An'anaviy moliya tizimidagi yangi yondashuv va yechimlar.....	319
Abrorov Sirojiddin , PhD; Bunyod Usmonov , PhD	
Ijtimoiy fondlar va maqsadli jamg'armalar faoliyatini takomillashtirish	325
Samiyeva Gulnoza Toxirovna , PhD, i.f.f.d.	
Tikuv-trikotaj korxonalarining brend jozibadorligini marketing strategiyalari asosida oshirish.....	332
Sh. Sh. Ziyayeva , katta o'qituvchi	
Surxondaryo mintaqasining ekoturizm salohiyati nuqtayi nazaridan baholash	337
Soatov Yusuf Xo'jayor o'g'li , mustaqil tadqiqotchi	

Совершенствование учета неиспользованных основных средств в Республике Узбекистан.....	340
Усманов Фаррух Обитжонович , научный сотрудник кафедры	
An'anaviy moliya tizimining metodologik muammolari, shuningdek moliya tizimida yuz beruvchi inqirozlar va ziddiyatli vaziyatlarning yuzaga kelish sabablari	348
Xabibullayev Dadajon Ro'ziboyevich , stajor tadqiqotchi; Sindarov Fazliddin Kaxramonovich , kafedra assistenti	
Dehqon xo'jaliklarida mahsulot yetishtirish samaradorligini oshirishda tomorqa xizmati klasterlarini takomillashtirish	355
Xamrayeva Sayyora Nasimovna , kafedra professori; Ochilova Nargiza Akramovna , doktorant	
Transport xizmatlari bozorida marketing faoliyatini mexanizmlarini rivojlanishining asosiy tamoyillari	360
Nosirov Javlonbek Jamoliddin o'g'li , doktorant; Raxmatov Ziyodullo Nosirovich , dotsent	
BMT Barqaror rivojlanish maqsadlari doirasida kambag'allikni qisqartirish va oziq-ovqat xavfsizligini mustahkamlash masalalari.....	363
Yusupov M. S. , PhD	
Мировые финансовые центры точки роста экономики	369
Абдуллаев Анвар Фархадович , PhD., доцент кафедры	
XX asr jadid ma'rifatparvarlari Abdurahmon Toshkandiy va Abdulla Avloniy ijtimoiy qarashlaridagi umumiylik va xususiylik	375
Abrorxon Asatulloev Asatulloevich , PhD	
Математическое обоснование вычисления моды и медианы в статистике.....	379
Бердикулова Ирода Райимкуловна , старший преподаватель; Усманов Шахзод Шохрухович , студент	
Yirik soliq to'lovchi korxonalar faoliyatini rag'batlantirishda soliq ma'murchiligining istiqbollari.....	390
G'aniyev Shaxriddin Vohidovich , i. f. d., Saipnazarov Sherbek Shaylavbekovich , PhD	
Sog'lomlashtirish turizmi klasterlari faoliyatida innovatsion faoliyatni boshqarishning kross-innovatsiyalar asosidagi modeli	395
G'ofurov Azizbek Umarjonovich , mustaqil tadqiqotchi	
Tijorat banklari faoliyatidagi kredit risklarini boshqarishni takomillashtirish yullari.....	400
J. Y. Isakov , i.f.d., professor	
Mehnat bozorining raqamlashgan iqtisodiyotdagi statistik masalalari.....	405
A. Abduvohidov , i. f. d., professor	
Davlat oliy ta'lim tashkilotlarida xarajatlar hisobini yuritish	407
Karayev Payzillaxon Yusufxonovich , PhD	
Актуальная ситуация в сегменте теневой экономики в Республике Узбекистан	412
Кошанов Абдимурат , независимый исследователь	
O'zbekistonda moliyaviy hisob va hisobotni MHXSlariga transformatsiya qilishda asosiy vositalar hisobini tashkil etish masalalari	416
Qurbonova Shaxrinoz , doktorant	
Erkin iqtisodiy hududlarda investitsion faollikni oshirish masalalari.....	420
Qilicheva Kamola Muzaffarovna , mustaqil tadqiqotchi	
Mahalliy byudjetlar xarajatlari ijrosining samaradorligini oshirish masalalari (Jizzax viloyati misolida).....	425
Mamayusupov Omonulla Matmatqulovich , erkin izlanuvchi	
Sug'urtada assistans xizmatlarini takomillashtirish	433
Maxmudov A. M.	
Цифровизация бухгалтерского учета.....	439
Мирсодиқова Дилобар Дилшод кизи , самостоятельный соискатель	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlari faoliyatini rivojlantirishning moliyaviy mexanizmini takomillashtirish.....	445
Nasurova Kamola Ravshanovna , PhD	
Повышение эффективности депозитной политики в коммерческих банках.....	451
Нуриллаев Рахмат Ярашевич , к.с.х.н., доцент; Нуриллаев Шердил Жамолiddin угли , магистр	
Hufiyona iqtisodiyotni qisqartirish orqali mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirish mexanizmlari	456
Pardayev Ilhomjon G'ulom o'g'li	
Uy-joy fondi boshqaruvini samarali tashkil etish	460
Berdiyeva Dilfuza Axatovna , PhD, dotsent	
Экономика знаний как высший ступень развития инновационной экономики	466
Хасанхонова Нодира Исметдиновна , PhD	
Kichik biznes subyektlarini samarali investitsiyalashning ilg'or xorijiy davlatlar tajribasi	471
Ruziyeva Dilobar Isomjonovna , iqtisod fanlari nomzodi	
Davlat-xususiy loyihalarining mazmun-mohiyati, ilmiy-nazariy asoslari	481
Suleymanov Farrux Raximjonovich , mustaqil izlanuvchi	
Комплексный анализ хозяйственно-экономической деятельности и устойчивости АО "Узавтосаноат"	487
Туйчиев Комилжон Лазизович , доцент кафедры	
Экономическая сущность и важность повышения эффективности производства каракулеводческой продукции.....	493
Тулкин Хайтмуродович Фармонов , профессор; Нуриллаев Жамолiddin Ярашевич , докторант	
O'zbekistonda tijorat banklari emission operatsiyalarining dolzarb masalalari	499
O'ktamova Nozima Narzulla qizi , PhD, kafedra dotsenti	
Инновационные методы энергосбережения как способ повышения конкурентоспособности предприятия	503
Хамдамова Гавхар Абсаматовна , к.э.н., профессор	
Hudud sug'oriladigan yerlarida suv resurslaridan foydalanish holati tahlili	508
Shoxujayeva Zebo Safoyevna , i. f. n., professor, katta ilmiy xodim	
Hududlarning moliyaviy-investitsion salohiyatini oshirishning nazariy va amaliy jihatlari	513
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi , kafedra dotsenti i.f.d.	
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikda xodimlar faoliyatining axborot tizimlarini samarali tashkil qilish.....	521
Yuldashev Furqat Nurilloevich , doktorant	

O'zbekistonda raqamli iqtisodiyoti sharoitida elektron biznesni rivojlantirish yo'llari	524
Boboqulov Sanjar Baxronkulovich , PhD; Akramov G'ayrat Otabek o'g'li , talaba	
An Analysis of Green Taxation and Its Effect on Economic Growth	530
Fayzieva Nargiza Rabimovna , PhD	
Kichik biznes va tadbirkorlikni rivojlantirishning nazariy jihatlarini	537
Qurbonov Jasurbek Pozilovich , kafedra dotsenti	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida turizm industriyasining rivojlanishi va istiqboli	540
Abdulxakimov Zuxrali Tursunaliyevich , PhD, kafedra dotsenti	
O'zbekistonda energetika korxonalari faoliyatida korporativ	
boshqaruvining baholash usullarini tahlili	544
Abduraxmonova Zarina Muysinjonovna , mustaqil tadqiqotchi	
Markaziy Osiyo davlatlarida rekreatsiya turizmi	548
Shaymanova Nigora Yusupovna , doktorant	
Korxona investitsiyalari xususidagi ilmiy-nazariy yondashuvlar va qarashlar evolyutsiyasi.....	552
Eshqo'ziyev Oxunjon Oybek o'g'li , doktorant	
O'zbekiston sanoatining rivojlanish tendensiyalari, muammo va yechimlari.....	559
Shavqiyev Erkin , i. f. n.	
"Yashil iqtisodiyot"ga o'tish zaruriyati, dastaklari va uning o'ziga xos tamoyillari	565
Berdiyev Baxtiyor Sodiqovich , kafedra dotsenti	
Innovatsion faoliyatni rivojlantiruvchi omillar va ulardan samarali foydalanish yo'nalishlari	571
Ashurov Maxammadjon Sotvoldiyevich , i.f.n., kafedra dotsenti	
Ijtimoiy tarmoqlar analitikasi.....	576
S. Qulmatova , PhD, dotsent	
Analysing the Functioning of Enterprise Management in the Context of Institutional Reforms	581
Kurpayanidi Konstantin Ivanovich , Professor	
Qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishi samaradorligini baholash	586
Ruxsatova Rushana O'ktamovna , erkin tadqiqotchi	
Soliq tushumlarini prognozlashtirish modellarini qurishning klassik va intellektual usullari	593
Narmanov Ulug'bek Abdugapparovich , PhD; Maqsudov Azamat Maqsud o'g'li	
Kompaniyani samarali boshqarishda marketingning o'rni va uning tamoyillarini qo'llash istiqbollari.....	598
Usmonova Dilfuza Ilhomovna , kafedra dotsenti	
Экономическая безопасность и факторы влияющие на неё.....	602
Абдишукуров Шерзод Шавкат угли , научный сотрудник	
Oliy ta'lim muassasalarining moliyaviy manbalari bo'yicha xarajatlar hisobi va uni takomillashtirish.....	608
Artikov Kurbonazar Amonovich , mustaqil ilmiy tadqiqotchi	
Innovatsion iqtisodiyot sharoitida inson kapitaliga yo'naltirilgan investitsiyalarning ahamiyati.....	614
Asamxodjaeva Shoir Shukurullaevna , katta o'qituvchi	
Перспективы развития инноваций и роль стартапов: зарубежный опыт, проблемы и решения.....	618
Ачилова Ширин Шавкат кизи , старший преподаватель	
Tijorat banklari tomonidan jismoniy shaxslarni kreditlashda garov ta'minotini takomillashtirish	622
Bazarova Nigora Ravshanovna , kafedra dotsenti	
Sug'urta tashkilotlari investitsiya faoliyatini boshqarish masalalari	627
Kenjayev Ilhom G'iyozovich , iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)	
Organizational Factors Influencing Leadership Styles and Procurement Outcomes	632
Saidakhmedov Islomjon Uligbekovich , Scientific researcher	
Tijorat banklari faoliyati samaradorligini oshirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish yo'llari	637
Mirpulatova Luiza Mansurovna , doktorant	
Tijorat banklarining tadbirkorlik subyektlarini kreditlash metodologiyasining ekonometrik tahlillari.....	642
Norov Akmal Ruzimamatovich , DSc, kafedra professori	
Tijorat banklarida kreditlash amaliyotini takomillashtirish yo'llari	649
Norova Nozima Nabiyevena , katta o'qituvchi	
Hufiyona iqtisodiyotni qisqartirish orqali mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirish mexanizmlari.....	657
Pardayev Ilhomjon G'ulom o'g'li	
Jahondagi kuzatilayotgan globalashuv va tabiatdagi o'zgarishlar oqibatida kelib chiqayotgan turli xatarlardan	
himoya qilishda sug'urta tashkilotlari oldida turgan vazifalar ("O'zbekinvest" EISK AJ) misolida).....	661
Sayfullo Mirzoyev	
International Experiences on Restoration of Financial Stability Through Indicators	
in Commercial Banking Sector.....	666
Solijonova Muxlisa Azamatovna	
Pensiya yoshining pensiya ta'minoti tizimiga ta'siri.....	668
Tursunov Jaxongir Pulatovich , DSc	
Mamlakat iqtisodiyotini islom moliya instrumentlari orqali rivojlantirish istiqbollari.....	673
Xalikov Ulug'bek Rustamovich , PhD	
Sug'urta kompaniyalari va tijorat banklari integratsiyalashuv jarayonini zarurligi va ahamiyati.....	678
Xudoyberdiyeva Sadoqat Abdumannonova , mustaqil izlanuvchisi	
Qishloq xo'jaligi korxonalarini davlat tomonidan qo'llab quvvatlashning innovatsion menejment tamoyillari... ..	683
Shaniyazova Zamira Oralbayevna , PhD	
Тенденции развития жилищного строительства.....	688
Алиева Зилюла Маматвалиевна , доцент кафедры	
Tadbirkorlik subyektlarini moliyalashtirishning innovatsion usullari.....	692
Shakirova Nigora Axralovna , kafedra dotsenti v.b.	
Nodavlat notijorat tashkilotlari mablag'larining shakllanishi va nazorat qilinishi.....	698
Xusanov Nishonboy Abdusattarovich , filologiya fanlari doktori, professor	
Спиртные напитки - вред здоровью	702
Кариева Халима Икромжоновна , старший преподаватель кафедры	

Importance of Social Infrastructure Development in Rural Areas	706
Munisa Alimova	
Davlat xizmatida agile loyiha boshqaruvi texnologiyasidan foydalanish	709
Isafova Zebo Murodovna , f.f.n. (PhD), tadqiqotchi	
Korxonalar moliyaviy tahlilining ahamiyati	714
Karimov Eminjon Gapardjonovich , doktorant	
Рекреация как основа духовно-культурного возрождения нации и социально-экономического развития страны	716
Алимова Гузал Алишеровна , Доктор философии (PhD) по экономическим наукам	
Развитие тепличного плодовоовощеводства и создание в отрасли цепочки добавленной стоимости Республики Узбекистан	722
Дурманов Акмал Шаймарданович , PhD, доцент кафедры	
Oliy ta'lim muassasalarida ilmiy-tadqiqot faoliyatini rivojlantirishning innovatsion usullari	734
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li , DSc, mustaqil izlanuvchi	
Роль виртуальных банков в развитии экономики Узбекистане	738
Каримов Нарбой Ганиевич , доктор экономических наук; Ниязметов Мансур Рустамович	
Xotin-qizlarni ish bilan ta'minlashga ko'maklashish imkoniyatlari	742
Xayitov Abdimannon Buxarovich , iqtisod fanlari nomzodi	
Maxsus iqtisodiy zonalar: mazmun-mohiyati, ulardagi investitsiya muhitini yaxshilash	748
Ja'sur Umirzoqov Artiqboy o'g'li , PhD, dotsent	
Современные тенденции формирования системы критериев рабочих мест в условиях экологизации экономики	754
Ходжаева Нодирахон Абдурашидовна , PhD, профессор	
Yangi O'zbekistonda xizmatlar sohasi – mamlakat taraqqiyotining drayveri	760
Yusupov Muxamadamin , kafedra dotsenti	
Oliy ta'lim tizimida olib borilayotgan islohotlarning zarurati	767
Anvar Bazarbayevich Gafurov , PhD (i.f.f.d)	
Kichik sanoat zonalaridagi korxonalar raqobatbardoshligini oshirish	774
Shodmonqulov Kamoliddin Murodillayevich , kafedra dotsenti v.b.	
Pensiya yoshining pensiya ta'minoti tizimiga ta'siri	778
Tursunov Jaxongir Pulatovich , DSc	
Tibbiy sug'urtada innovatsiyalar va IT-texnologiyalarning qo'llanilishi	784
Xalikulova Gulzada Tadjimuratovna , PhD, kafedra dotsenti	
Improvement of Scientific Methodological Bases of Innovative Management of Higher Education Institutions	789
Gafurova Dilshoda , PhD	
Leveraging Public-Private Partnerships for Strategic Investment Financing	793
Yakubova Samira , PhD	
Iqtisodiyotni raqamlashtirish sharoitida banklarning o'rni	797
Adilova Zohida Ikromjonovna	
Turistik resurslarning salohiyatdan samarali foydalanishning nazariy asoslari	801
Alimardonova Zebuniso Mamarajabovna , mustaqil izlanuvchi	
Respublikamizda qimmatli qog'ozlar bozorini raqamlashtirishning o'ziga xos jihatlari	805
Xojiyev Jaxongir Dushabayevich , kafedra dotsenti v.b.	
Исследование алюминиевого порошка как строительный материал	809
Шарипова Мадина Конгратбаевна , преподаватель	
Bank tizimi samaradorligini oshirishda chakana bank xizmatlarining o'rni	812
Raxmatov Temur Sotiboldiyevich , PhD	
Lizing faoliyatini kreditlashda anderraytingdan foydalanishning o'ziga xos xususiyatlari	818
Latipova Shaxnoza Maxmudovna	
Milliy moliya bozorini rivojlantirish xususidagi ilmiy-nazariy qarashlar	824
Burxanov A. U. , i.f.d., professor; Muratov Amir Timur ug'li , talaba	
Iqtisodiyotda yashil innovatsiyalarni joriy etishni konseptual asoslari	829
Ruzibayeva Nargiza Hakimovna , kafedra dotsenti	
Цифровизация страховых претензий является основным механизмом развития страховой отрасли	835
Узакова Камола Бехзодовна , ассистент кафедры	
O'zbekiston va MDH mamlakatlari soliq tizimining qiyosiy tahlili	839
Bobomurotova Manzura Panji qizi , mustaqil tadqiqotchi	
Soliq ma'muriyatchiligi tizimida samarali soliq nazoratini tashkil etish masalalari	845
Poyonov Bobir Bekmurod o'g'li , Bobomurotova Manzura Panji qizi , mustaqil tadqiqotchilar	
Banklarda aktivlar portfellarining zamonaviy holati	851
Murodova Mohigul Chori qizi , katta o'qituvchi	
Vaqtni boshqarish texnologiyasidan foydalangan holda talabalarining o'quv faoliyatida o'zini o'zi tashkil etishini rivojlantirish muammosini organishning nazariy asoslari	855
Otajonova Maftuna Sultonmurodovna , tayanch doktorant	
Kredit-modul tizimida talabalarining mustaqil ishini rejalashtirish va tashkil qilish	859
Ustadjalilova Xurshida Aliyevna , p. f. n.	
Erkin iqtisodiy hududlarga investitsiyalarni jalb etish innovatsion taraqqiyot omili sifatida	863
Sheraliyeva Saida Azatovna , katta o'qituvchi	
Paxta-to'qimachilik klasterlari mahsulotlari eksportini motivatsiyalash mexanizmi	868
Mansurov Saidxo'ja Kamalovich , tayanch doktorant	
O'zbekiston Respublikasida soliq tavakkalchiligini boshqarishning hozirgi zamon muammolari	875
Abdusherozov Abdullo Baxtiyorovich , mustaqil izlanuvchi	

Modern Methods of Tax Control: Analysis, Problems and Solutions.....	879
Ergasheva Malikakhon , Independent researcher	
Iqtisodiyotni raqamlashtirish mehnat bozorida bandlik darajasini oshirish omili sifatida.....	884
Amanov Otabek Amankulovich	
Tashqi savdo – statistik o'rganishning obyekti sifatida.....	888
Ergashev Mirjon Yorqin o'g'li , tayanch doktorant	
Nodavlat notijoart tashkilotlarida maqsadli tushumlarga doir ishchi schotlarni takomillashtirish.....	893
Ne'matov Oybek Ismatullayevich , PhD	
Kichik biznes subyektlarida marketing strategiyasini qo'llash va uni takomillashtirish.....	897
Saidaxmedova Nodira Iloxmovna , DsC	
Библиометрический анализ области знаний налогового администрирования.....	902
Bokhodir Isroilov , Doctor of Economics, Boburshokh Ibragimov , PhD	
Soliq qarzini undirish amaliyoti va uni tartibini takomillashtirish tahlili.....	909
Raximova Shaxlo Rajapboyevna , mustaqil tadqiqotchi	
Dorivor o'simliklarni yetishtirish va qayta ishlashda davlat tomonidan qo'llab-quvvatlashning ahamiyati.....	915
Xo'jaqulova Nigora Rustamovna , PhD	
Davlat byudjeti daromadlarini shakllantirishda soliqlarning ta'sirini boshqarish.....	922
Maxmudov Anvarjon Maxmudovich , mustaqil izlanuvchi	
O'zbekistonda tijorat banklarining investitsion faoliyatining ekonometrik tahlili.....	930
Achilov Uyg'unjon Ulug'bekovich , dotsent	
Семья и ее роль в воспитании молодежи.....	935
Зайналов Жахонгир Расулович , профессор, Бердикулов Журабек , ассистент	
Don mahsulotlari korxonalarida ishlab chiqarish xarajatlarining boshqaruv hisobi, auditni qilishga oid tadqiqotlarga doir mulohazalar.....	938
Nosirov Ilhom Abbosovich , i.f.d., Abdilalimov Akmaljon Obidjanovich , mustaqil izlanuvchi	
Повышение эффективности маркетинговой деятельности издательско-полиграфических компаний..	943
Холмирзаева Феруза Абдуллаевна	
Совершенствование учета качества в предприятиях по хранению и переработке зерна.....	949
Холбеков Расул Олимович , доктор экономических наук, профессор	
Mamlakatimizda oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashning zamonaviy yo'nalishlari.....	956
Axmedova Nafisa Amriddin qizi	
Iste'molchilarga yo'naltirilgan marketing strategiyalarini takomillashtirish.....	962
Ruziyeva Shaxlo Raupovna	
Xo'jalik yurituvchi subyektlarda ichki auditni tashkil qilishning nazariy asoslari.....	968
Maxmudova Sharifa Elmurodovna , tayanch doktorant	
Tijorat banklarining chakana xizmatlari va ularga ta'sir etuvchi omillar.....	972
Xudayarova Xurshida Abdunazarovna , PhD	
Xalqaro lizing munosabatlarini rivojlantirish va zamonaviy texnologiyalarni joriy etishda uning rolini oshirish.....	978
Latipova Shaxnoza Maxmudovna	
Raqamli banklar faoliyatini tahlil qilish (Tinkoffbank misolida).....	983
Nabiyeva Feruza Odilovna , tayanch doktorant, Parpiyeva Ra'no Abdurasulovna	
Пути организации инновационных процессов в Узбекистане.....	988
Насиров Дилшод Фарходович	
Цифровизация банков: риски и стратегии управления финансовыми активами в цифровой эпохе.....	992
Кодиров Бобур Абдулбори угли , магистр	
Tijorat banklari depozit bazasini optimallashtirish masalalari.....	1000
Jumayev Muzaffar Mahmud o'g'li	
Tijorat banklari operatsion xarajatlarini optimallashtirishning ayrim jihatlarini.....	1005
Sayfullayev Sirojiddin Soli o'g'li	
Bank kapitali barqarorligini oshirishda iqtisodiy mexanizmlardan foydalanish holati.....	1010
Vasiyev Alisher Samiyevich	
O'zbekistonda fiskal va monetar siyosatni muvofiqlashtirish amaliyotining institutsional tahlili.....	1014
Hakimjon Hakimov	
O'zbekiston Respublikasi tijorat banklari kredit foiz stavkasini muvofiqlashtirish masalalari.....	1019
Umurzoqova Adiba Ochilovna	
Korxonalarining investitsiya faolligini ta'minlashda soliq rag'batlarining samaradorligini oshirish.....	1024
Ilyasova Barno Axmadovna , mustaqil tadqiqotchi	
Xitoy sug'urta bozorida onlayn sug'urta xizmatlar tahlili.....	1028
Qarshiyev Daniyar Eshpulatovich , Iqtisodiyot fanlari falsafa doktori (PhD)	
Ayrim rivojlanayotgan davlatlarda innovatsion bank xizmatlarining rivojlanish tendensiyalari.....	1033
Maxmudova Muxlisa Qodirjon qizi , PhD	
Soliq ma'muriyatchiligi faoliyati samaradorligini matematik simulyatsion modelashtirish.....	1041
Artikov Ne'matulla Abdusalamovich	

AYRIM RIVOJLANAYOTGAN DAVLATLARDA INNOVATSION BANK XIZMATLARINING RIVOJLANISH TENDENSIYALARI

Maxmudova Muxlisa Qodirjon qizi

PhD, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti doktranti

Annotatsiya: Ilmiy maqola rivojlanayotgan davlatlarda innovatsion bank xizmatlarining ommalashish tendensiyasi tahlil qilingan. Tahlilda rivojlanayotgan davlatlar sifatida O'zbekiston, Qozog'iston, Ukraina, Gruziya davlatlari olingan. Tahlil 2014–2021-yillardagi statistik ma'lumotlar asosida olib borilgan. Tahlil natijalariga ko'ra, mamlakatimizda innovatsion bank xizmatlarining yetarli darajada rivojlanmaganligi hamda qolgan davlatlardan farqli ravishda raqamli bank xizmatlari bizning davlatimizga kech kirib kelganligi va raqamli bank xizmatlarining rivojlanishi asosan 2017-yildan keyin boshlanganligi ham aniqlandi.

Kalit so'zlar: bank xizmatlari, innovatsion bank xizmatlari, rivojlanayotgan davlatlar, raqamli to'lovlar, onlayn banklar.

Abstract: The scientific article analyzes the popularization trend of innovative banking services in developing countries. Uzbekistan, Kazakhstan, Ukraine, Georgia were considered as developing countries in the analysis. The analysis was conducted on the basis of statistical data for 2014-2021. According to the results of the analysis, it was found that innovative banking services are not sufficiently developed in our country, and digital banking services entered our country late, unlike other countries. It was also found that the development of digital banking services started mainly after 2017.

Key words: banking services, innovative banking services, developing countries, digital payments, online banking.

Аннотация: В научной статье анализируется тенденция популяризации инновационных банковских услуг в развивающихся странах. Узбекистан, Казахстан, Украина, Грузия рассматривались в анализе как развивающиеся страны. Анализ проводился на основе статистических данных за 2014-2021 годы. По результатам анализа установлено, что инновационные банковские услуги в нашей стране недостаточно развиты, а цифровые банковские услуги пришли в нашу страну поздно, в отличие от других стран. Также выяснилось, что развитие цифровых банковских услуг в основном началось после 2017 года.

Ключевые слова: банковские услуги, инновационные банковские услуги, развивающиеся страны, цифровые платежи, онлайн-банки.

KIRISH

Moliyaviy innovatsiyalar faqat yangi moliyaviy vositalar, mahsulotlar, texnologiyalar va institutlarni ixtiro qilish bilan cheklanmaydi. Bularga yangi moliyaviy hisobot tartib-qoidalar, kredit reytingi va boshqalar kabi moliyaviy yaxshilanishlar kiradi. Innovatsiyani (ixtironi) moliyaviy innovatsiyaga aylantiruvchi innovatsion siklni (moliyaviy innovatsiyani yaratish jarayoni) yakunlashning asosiy omili joriy etish (tijoratlashtirish) bosqichi ya'ni yakuniy moliyaviy mahsulotni yaratishdir. Innovatsiya – bu joriy etilayotgan sohada ijobiy o'zgarishlarga, sifat va/yoki miqdoriy yaxshilanishlarga, taraqqiyotga olib keladigan yangilikni (ixtironi) joriy etishning tugallangan jarayonidir ^[1].

Bizning fikrimizcha, moliyaviy innovatsiyalar – bu fan-texnika taraqqiyotining rivojlanishi bilan boshqariladigan va moliya bozori samaradorligiga hissa qo'shuvchi yangi moliyaviy operatsiyalar, vositalar, texnologiyalar, biznes modellari, institutlar ko'rinishidagi moliya sektoridagi innovatsiyalardir.

Eng keng ma'noda, joriy etilayotgan moliyaviy innovatsiyalar sohasini sifat yoki/va miqdoriy takomillashtirish quyidagi ta'sirlardan birini olish bilan birga keladi: doimiy xavf darajasida rentabellikning oshishi yoki doimiy rentabellik bilan xavf darajasining pasayishi, shuningdek tuzilish, biznes-jarayonlar va boshqalarning yaxshilanishi ^[2].

So'nggi o'n yilliklarda moliyaviy bozorlarni tartibga solish va globallashtirish umumiy tendensiyasi fonida moliya bozorlari katta o'zgarishlarga duch keldi. To'g'ridan-to'g'ri moliyalashtirishning ahamiyati oshdi, ayni paytda turli moliyaviy institutlar o'rtasidagi chegaralar xiralashgan. Axborot texnologiyalaridagi sezilarli yutuqlar va moliyaviy tuzilmadagi o'zgarishlar yangi moliyaviy vositalar va moliyaviy texnologiyalarning (Fintech)

rivojlanishiga hissa qo'shdi, ko'plab moliya institutlari o'z mahsulot va xizmatlari turlarini kengaytirib, turli xil "balansdan tashqari" risklarni boshqarish vositalarini o'z ichiga oladi.

Yana bir muhim muammo moliyaviy innovatsiyalar funktsiyalarini tasniflash bilan bog'liq, chunki bu muammoga turli yondashuvlar qo'llaniladi. Moliyaviy innovatsiyalar funktsiyalarini tasniflashda turli yondashuvlarning yagona ta'rifi mavjud emas.

Agar jahon iqtisodiyoti "mukammal bozorlar"da ishlayotgan bo'lsa va bozorlar samarali, axborot nosimmetrikligi, xavf-xatarsiz va hokazo bo'lsa, moliyaviy innovatsiyalarning mavjudligi maqsadga muvofiq emas edi [3].

Moliya tizimidagi turli kamchiliklar moliya institutlarini iqtisodiy sharoitlarga yaxshiroq moslashish uchun moliyaviy innovatsiyalarni yaratish va joriy etishga undaydi. Moliyaviy innovatsiyalar xavflarni oldini oladigan yoki kamaytiradigan turli muammolar yoki o'zgarishlarga eng yaxshi javob bo'lib, moliyaviy institutlarga o'z daromadlarini maksimal darajada oshirishga yordam beradi.

Agar bu bayonot to'g'ri bo'lsa, ko'p sonli yangi mahsulotlarning paydo bo'lishi haqida savol tug'iladi. Javobni shundan topish mumkinki, moliyaviy innovatsiyalar bozorlar samaradorligiga mos keladi, bozorlar esa samarasiz (to'liq samarali emas). Shuning uchun har qanday moliyaviy yangiliklarni tavgologik nuqtai nazardan baholash muammo emas. Shuning uchun moliyaviy innovatsiyalarni amalga oshiradigan funktsiyalarni izlash kerak. Bundan tashqari, moliyaviy innovatsiyalarga ehtiyoj va funksionallikni tasdiqlash uchun nazariy modellar va empirik tadqiqotlar ham zarur.

Moliyaviy innovatsiyalarning iqtisodiy mohiyati natijada ularning vazifalarida namoyon bo'ladi. Kanada Iqtisodiy Kengashining ma'lumotlariga ko'ra, moliyaviy innovatsiyalar uchta funktsiyaga ega: bozorni kengaytirish, risklarni boshqarish va foyda olish [4].

Moliyaviy innovatsiyalarning birinchi vazifasi moliya bozorining likvidligini oshirish, mablag'lar mavjudligini yaxshilash va yangi investitsiya imkoniyatlaridan foydalanishni ta'minlashdan iborat. Moliyaviy innovatsiyalarning ikkinchi funktsiyasi moliyaviy risklarni bozor ishtirokchilari o'rtasida qayta taqsimlash imkonini beradi. Moliyaviy innovatsiyalarning uchinchi funktsiyasi bozor ishtirokchilariga xarajatlar va daromadlardagi farqlardan foydalanish imkoniyatini beradi.

Moliyaviy innovatsiya funktsiyalarining yana bir tasnifi Xalqaro hisob-kitoblar banki (BIS) tomonidan ishlab chiqilgan. Ushbu tasnifga ko'ra, moliyaviy innovatsiyalar quyidagi funktsiyalarni bajaradi: narx riskini o'tkazish, kredit riskini o'tkazish, likvidlikni shakllantirish, kredit yaratish, o'z kapitalini yaratish vositalari.

Moliyaviy innovatsiyalarning birinchi guruhi bozor ishtirokchilariga narx yoki valyuta riski bilan kurashishning yanada samarali vositalarini taqdim etadi. Kredit xavf vositalari qarzni to'lamaslik xavfini qayta taqsimlash uchun ishlatiladi. Likvidlikni yaratuvchi vositalar uch xil ta'sir ko'rsatishi mumkin: ular bozor likvidligini oshiradi, tanqis bo'lgan birliklarga qo'shimcha mablag' manbalarini izlashga imkon beradi va bozor ishtirokchilariga salbiy huquqiy tartibga solishdan qochish imkonini beradi. Kredit yaratuvchi vositalar tanqis birliklarda mavjud bo'lgan qarzlarni miqdorini oshiradi va nihoyat, o'z kapitalining qo'shimcha manbalariga kirish aksiyadorlik vositalaridan foydalanish orqali ta'minlanadi.

ADABIYOTLAR SHARHI

"Moliyaviy innovatsiyalar" atamasi moliyaviy bozorlarga ta'sir qiluvchi keng ko'lamli o'zgarishlarga ishora qilish uchun turli kontekstlarda qo'llaniladi. Tor ma'noda bu atama faqat yangi moliyaviy vositalarni joriy etish uchun ishlatilishi mumkin. Kengroq ma'noda u moliya bozorlarining tuzilishi va chuqurligi, moliya institutlarining roli va hajmi, moliyaviy xizmatlar ko'rsatish usullaridagi o'zgarishlarni ham o'z ichiga olishi mumkin. Moliyaviy innovatsiyalar deregulyatsiya (ma'lum, lekin qonun bilan taqiqlangan), shuningdek, ilgari ishlab chiqilmagan vositalar yoki bozorlarni joriy etish orqali mahsulot va tartiblarni joriy qilish uchun sharoit yaratishi mumkin.

Turli mamlakatlarning yetakchi olimlari tomonidan taklif etilgan moliyaviy innovatsiyalarning mohiyatini o'rganishni umumlashtirib va ularga tayangan holda shuni ta'kidlash kerakki, moliyaviy innovatsiyalarning yagona ta'rifi mavjud emas, bu uning tabiati va unga ta'sir etuvchi ko'plab omillar bilan izohlanadi.

1-jadval: Moliyaviy innovatsiyalarning turlicha talqinlari

Muallif	Ta'rif	Manba
J. Lerner va P. Tufanot	Yangi moliyaviy texnologiyalar, vositalar, institutlar va bozorlarni yaratish va yanada ommalashtirish.	Leraer, J. The Consequences of Financial Innovation: A Counterfactual Research Agenda / J. Lerner, P. Tufano // Annual Review of Financial Economics. 2011. – Vol. 3. - P. 41-85 [Elektron resurs] – Kirish tartibi: https://ssrn.com/abstract=1981825 (murojaat etilgan sana: 04/12/2018).

E. Rogers	Yangi g'oyalar, mahsulot va xizmatlarni ixtiro qilish va tarqatish bosqichlaridan iborat.	Rogers, E. M. The Diffusion of Innovations / E. M. Rogers. – New York : Free Press, 1983.
E. Shurenberg	Innovatsion jarayon yangi g'oyalar, mahsulot va xizmatlarni ixtiro qilish va tarqatish bosqichlaridan iborat.	Schurenberg, E. Eight financial Innovations to believe in / E. Schurenberg [Elektron resurs] - Kirish tartibi: https://www.cbsnews.com/news/eight-financial-innovations-to-believe-in/ (murojaat etilgan sana: 17.05.2018).
J. Van Xorn	Xarajatlarni, xavflarni kamaytiradigan yoki ishtirokchilarning talablarini yaxshiroq qondiradigan yaxshilanishni ta'minlaydigan yangi mahsulot/xizmat/vosita.	Van Horn, J. C. Of Financial Innovations and Excesses / J. C. Van Horn // Journal of Finance. – 1985. – P. 622.
B.A. Reysberg	Zamonaviy texnik va axborot vositalari, kompyuterlar, Internetdan foydalangan holda pul o'tkazish, kredit berish va olish uchun moliya institutlari tomonidan ishlab chiqilgan yangi moliyaviy mahsulotlar va jarayonlar.	B.A.Raizberg, Zamonaviy iqtisodiy lug'at / B.A.Raizberg, L.Sh. Lozovskiy, E. B. Starodubtseva. – 6-nashr, tahrirlangan va qo'shimcha qilingan - M.: INFRA-M, 2011 yil. [Elektron resurs] – Kirish tartibi: http://www.consultant.ru/document/cons-doc-LAW-67315/c151b760696d665265187501c51f38cd84503634/ (murojaat etilgan sana: 10.05.2019).
I. T. Balabanov	Resurslardan, foydadan, likvidlikdan, risklardan va mavjud bozor voqeligida yetarlicha baholanmagan ma'lumotlardan samarali foydalanish uchun yaratilgan moliyaviy mahsulot.	I.T.Balabanov, Innovatsiyalarni boshqarish: darslik / I.T.Balabanov. – Sankt-Peterburg. : Piter. 2001. – 15b.
E. F. Jukov	Qo'shimcha moliyaviy resurslarni jalb qilish manbalari sifatida mahsulotlar, operatsiyalar va vositalar.	E.F.Jukov Qimmatli qog'ozlar bozori. Darslik. - 3-nashr, tahrirlangan va qo'shimcha qilingan / E. F. Jukov / - M. : Unity Lana. 2009 - 566 b.
L. V. Kox	Mijozlarga yetkazilgan va ular tomonidan qabul qilingan yangi yoki tubdan o'zgartirilgan bank mahsulotlari, yangi bank xizmatlari yoki zamonaviy infokommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish asosida taqdim etiladigan yuqori sifatli xizmatlar, shuningdek bank jarayoniga joriy etilgan tashkiliy va axborot texnologiyalari bankka bevosita yoki o'rtacha ravishda iqtisodiy yoki ijtimoiy samara olish imkonini beradi.	L.V.Kokh Innovatsiyalardan foydalanish asosida bank faoliyati samaradorligini oshirish tamoyillari va mexanizmlari: Dissertatsiya avtoreferati. ... Iqtisodiyot fanlari doktori. – Ivanovo, 2010. – 8b.
Iqtisodiyotning izohli lug'ati	Moliyaviy institutlar, moliyaviy vositalar yoki moliyaviy xizmatlar sohasida biznes amaliyotidagi o'zgarishlar.	Iqtisodiyot. Izohli lug'at / umumiy nashr: Prof. I.M.Osadchaya. – M.: INFRA-M, Butun dunyo. 2000. – 15b.
A. G. Gryaznova tomonidan tahrirlangan moliyaviy va kredit ensiklopedik lug'at	Yangi moliyaviy mahsulot yoki vosita.	Moliyaviy va kredit ensiklopedik lug'ati / A. G. Gryaznova bosh tahririyati ostida. – M. : Moliya va statistika, 2004. – 367b.
Ilmiy va innovatsion faoliyat federal portali	Foyda olish va risklarni kamaytirish uchun yangi moliyaviy vositalar va moliyaviy texnologiyalarni yaratish.	[Elektron resurs] - Kirish tartibi: http://www.sciinnov.ru/law/base_terms/#08 (murojaat etilgan sana: 25.02.2019).

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ilmiy tadqiqotni amalga oshirishda induksiya, deduksiya, sintez kabi usullardan foydalanilgan. Shuningdek, raqamli bank xizmatlarining rivojlanishini tahlil qilishda Jahon banki, Xalqaro valyuta fondi rasmiy statistik ma'lumotlaridan foydalanildi.

Ushbu ilmiy tadqiqotimizda iqtisodiy modeli O'zbekistonga yaqin bo'lgan va u bilan yaqin aloqadagi davlatlarda raqamli bank xizmatlarining rivojlanish tendensiyasini tahlil qilib ko'ramiz. Tahlilda jahondagi o'rtacha ko'rsatkich va unga taqqoslash uchun Qozog'iston, Ukraina, Gruziya va O'zbekistonda raqamli bank xizmatlarining ommalashganligini tekshiramiz. Tekshirishda Jahon bankining 2014-2021-yillardagi statistik ma'lumotlaridan foydalanamiz. Tahlilda ko'rilgan sakkiz yilning ayrim yillarini o'rganib chiqamiz.

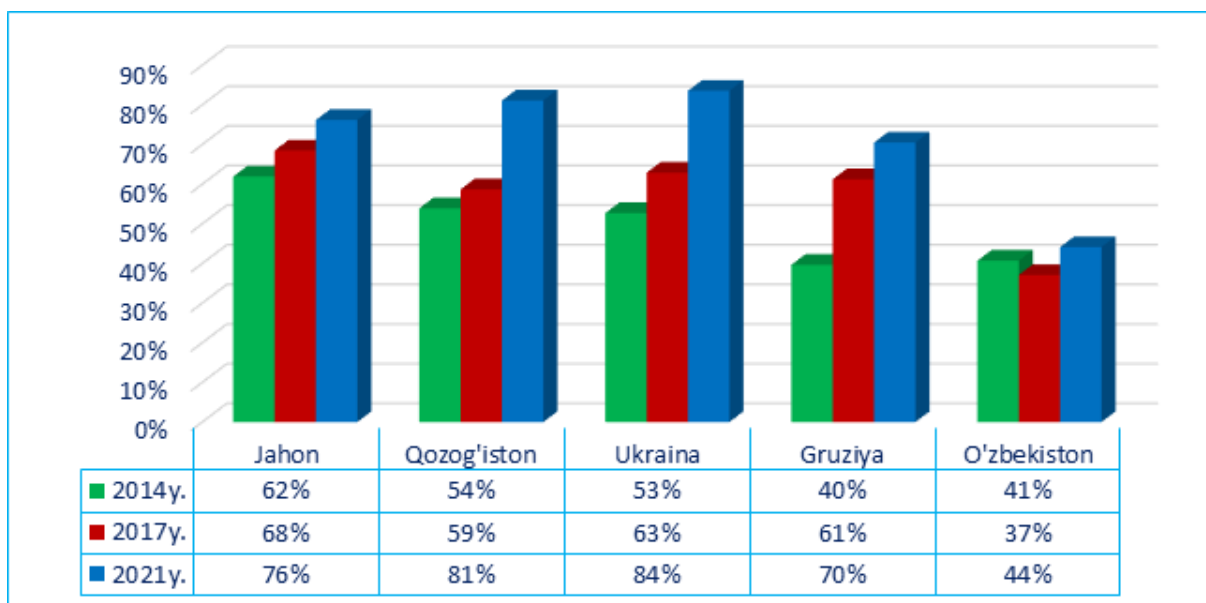

TAHLIL VA NATIJALAR MUHOKAMASI

An'anaviy va onlayn banklar xizmatlaridan aholi foydalanish darajasini tekshiradigan dastlabki ko'rsatkich bu aholining qancha qismi banklarda hisob raqam ochganligidir. Ushbu ko'rsatkich orqali tijorat banklari xizmatlari orqali aholini qanchalik qamrab olganligini tekshirishimiz mumkin.

Tahlil natijalaridan ko'rinadiki, 2014-2017-yillarda Qozog'iston va Ukraina davlatlarida aholining bank hisob raqam ochganlik darajasi jahondagi o'rtacha darajadan past bo'lgan. Xususan, 2014-yilda Qozog'istonda aholining 54 foizi bank hisob raqamiga ega bo'lgan bo'lsa, shu davrda jahondagi o'rtacha ko'rsatkich 62 foizni tashkil qilgan, hamda 2017-yilda esa bu ko'rsatkichlar mos ravishda 59 foizga 68 foiz to'g'ri kelmoqda. Shuningdek, 2014-yilda Ukraina davlatida aholining 53 foizi bank hisob raqamiga ega bo'lgan bo'lsa, shu davrda jahondagi o'rtacha ko'rsatkich 62 foizni tashkil qilgan, hamda 2017-yilda esa bu ko'rsatkichlar mos ravishda 63 foizga 68 foiz to'g'ri kelmoqda.

Tanlangan keyingi ikkita davlatda bank xizmatlari qamrovi jahondagi o'rtacha darajadan past bo'lmoqda. Ammo Gruziyada pandemiya ta'sirida aholining bank xizmatlariga ehtiyoji va keskin oshib ketgan. Bundan farqli o'laroq mamlakatimizda pandemiyaning ta'sirida bank xizmatlari yetarli darajada rivojlanmadi. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, 2014-yilda Gruziya davlatida aholining 40 foizida bank hisob raqamlari bo'lgan bo'lsa, 2017-yilda bu ko'rsatkich 61 foizga ko'tarilgan.

1-rasm: Ayrim rivojlanayotgan davlatlarda aholining banklarda hisob raqam ochganlik holati¹

O'zbekistonda 2014-yilda bank hisob raqamlarga ega bo'lgan aholi salmog'i 41 foizni tashkil qilgan holda, Gruziya davlatidagi vaziyatdan yaxshi bo'lgan bo'lsa, 2017-yilga kelib vaziyat keskin farq qilgan va bizda bu ko'rsatkich 37 foizga tushib ketgan.

2021-yildagi vaziyatga nazar solsak, unda Gruziya davlatida aholining 70 foizi banklarda hisob raqamga ega, hamda pandemiya natijasida bu ko'rsatkich 10 foizga oshgan bo'lgan bo'lsa, mamlakatimizda bu ko'rsatkich sezilarli oshgna va 2021-yilda 44 foiz aholida bank hisob raqamlari mavjud bo'lgan. Bundan ko'rishimiz mumkinki, mamlakatimizda aholining katta qismi bank tizimiga ishonchi past hisoblanadi.

Oxirgi o'n yillikda nafarat rivojlangan davlatlarda, balki rivojlanayotgan davlatlarda ham tovar oldi sotishi va xizmatlar uchun to'lovlar naqd pulsiz hisob kitob shaklida amalga oshirilishi va bunda plastik kartalarning o'zni oshib ketdi. Shunday ekan aholining qanchalik qismi plastik kartalarga ega ekanligi iqtisodiyotda naqdsiz pul muomalasining rivojlanganligini bildiruvchi elementlardan biriga aylandi.

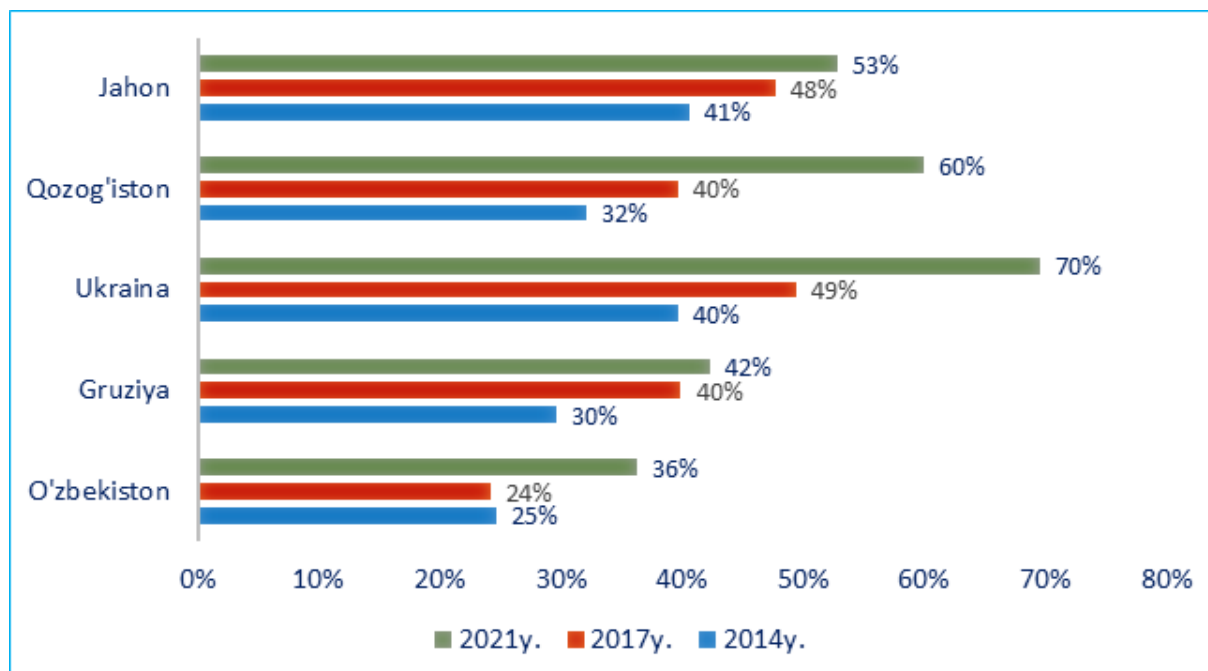
Statistik ma'lumotlarga ko'ra, Qozog'iston va Ukraina davlatlarida oxirgi yillarda aholiga plastik kartalar tarqatish va uning muomalasini tashkil qilish bo'yicha sezilarli ishlar olib borilmoqda. Xususan, 2014-yilda Qozog'istonda aholining 32 foizida debitli plastik kartalar mavjud bo'lgan bo'lsa, 2017-yilda bu ko'rsatkich 40 foizga ko'tarilgan. Ammo pandemiya natijasida aholining 70 foizi plastik kartalar bilan ta'sinlangan va ularning aksariyati aktiv holatda bo'lmoqda. Shuningdek, 2014-yilda Ukraina davlatida aholining 40 foizi debitli

1 <https://www.worldbank.org> The Global Findex Database 2021 ma'lumotlari asosida muallif ishlanmasi.

plastik kartalar mavjud bo'lgan bo'lsa, 2017-yilda bu ko'rsatkich 49 foizga hamda 2021-yilga kelib aholining katta qismi, ya'ni 70 foizi plastik kartalarga ega bo'lgan.

2- rasm: Ayrim rivojlanayotgan davlatlar aholisida debit kartalar mavjudligi²

Tahlil qilingan qolgan davlatlarda esa aholining debitli plastik kartalar bilan ta'minlanish darajasi jahondagi o'rtacha darajadan pastligi saqlanmoqda. Xususan, Gruziya davlatida aholining 30 foizida debitli plastik kartalar mavjud bo'lgan va 2017-yilda aholining 40 foizida mavjud bo'lgan bo'lsa, ya'ni aholining plastik kartalar bilan ta'minlanish darajasi Qozog'iston davlati kabi bo'lgan bo'lsada, keyingi yillarda esa oshmagan, va 2021-yilda 42 foizni tashkil qilgan.

O'zbekiston iqtisodiyotidagi holatni tahlil qiladigan bo'lsak, 2014-yilda aholining 25 foizida debitli plastik kartalar mavjud bo'lgan bo'lsa, 2017-yilda bu ko'rsatkich xatto 24 foizga tushib ketgan. Ammo 2021-yilga kelib vaziyat keskin o'zgargan va aholining 36 foizida plastik kartalar mavjud bo'lgan. Aholini plastik kartalar bilan ta'minlanish darajasining yaxshilanishiga nafaqat pandemiya ta'siri bo'lgan. Vaholanki, pandemiya ta'sirida bank xizmatlarining kengayishi va ammalashishi asosan rivojlangan, yoki daromadi o'rtadan yuqori bo'lgan davlatlarda sezilarli yaxshilangan. Aksincha, daromadi o'rtadan past bo'lgan davlatlarda esa pandemiya naqd pulsiz hisob kitobni rivojlantirishdagi o'rni sezilsiz bo'lgan.

Aynan mamlakatimizda 2021-yilga kelib aholining plastik kartalar bilan ta'minlanishiga prezidentimizning iqtisodiy islohotlari natijasi sifatida sifatida ko'rishimiz lozim. Chunki, 2017-yilda iqtisodiy islohotlar natijasida muomalada naqd pul bilan naqd pulsiz hisob kitoblardagi katta tavofutni bartaraf etish orqali aholini bank xizmatlariga, xususan naqd pulsiz hisob kitoblarga ishonchini oshirishga erishdik. Shuningdek, banklarimiz tomonidan tadbirkorlarni terminallar bilan ta'minlash, aholiga qulay joylarda bankomatlar, infokiosklar joylashtirish orqali plastik karta bilan bog'liq muammolarni sezilarli bartaraf etishga muvaffaq bo'ldik.

Aholini debitli plastik kartalar bilan qamrab olish orqali biz iqtisodiyotda naqd pulsiz hisob kitoblarni rivojlantirishga erishsak, kredit plastik kartalarni tarqatish orqali yalpi talabni oshirishga va bu orqali yalpi ishlab chiqarishning oshishiga ta'sir ko'rsatamiz. Shundan kelib chiqqan holda aholini kredit plastik kartalar bilan ta'minlanish darajasini va bunda bank xizmatlar bozorini kengayish holatini tahlil qilish maqsadga muvofiqdir.

Tahlil natijalariga ko'ra, jahonda insonlarning kredit plastik kartalarga egalik qilish darajasi keskin bo'lmas-da, ammo bir maromda oshib bormoqda. Xususan, 2014-yilda insonlarning 17 foizida kreditli plastik kartalar mavjud bo'lgan va undan 15 foizi aktiv holatda bo'lgan bo'lsa, 2017-yilga kelib esa kredit kartalarga mavjud bo'lgan insonlar salmog'i 18 foizga chiqqan, ammo undan foydalanish darajasi o'zgarishsiz qolgan. 2021-yilda bu yo'nalishda vaziyat ancha yaxshilangan va dunyo aholisining 24 foizida kredit plastik kartalar mavjud bo'lgan va undan foydalanayotgan aholi salmog'i 21 foizga ko'tarilgan.

2 <https://www.worldbank.org> The Global Findex Database 2021 ma'lumotlari asosida muallif ishlanmasi.

2-jadval: Ayrim rivojlanayotgan davlatlar aholisida kredit kartalarining mavjudligi va ulardan foydalanish darajasi³

Davlatlar		2014-y.	2017-y.	2021-y.
Jahon	Mavjud plastik kartalar ulushi	17%	18%	24%
	Shundan, aktiv holdagi plastik kartalar salmog'i	15%	15%	21%
Qozog'iston	Mavjud plastik kartalar ulushi	11%	20%	21%
	Shundan, aktiv holdagi plastik kartalar salmog'i	5%	17%	18%
Ukraina	Mavjud plastik kartalar ulushi	27%	27%	37%
	Shundan, aktiv holdagi plastik kartalar salmog'i	19%	19%	27%
Gruziya	Mavjud plastik kartalar ulushi	18%	15%	13%
	Shundan, aktiv holdagi plastik kartalar salmog'i	13%	13%	12%
O'zbekiston	Mavjud plastik kartalar ulushi	1%	1%	4%
	Shundan, aktiv holdagi plastik kartalar salmog'i	0%	0%	0%

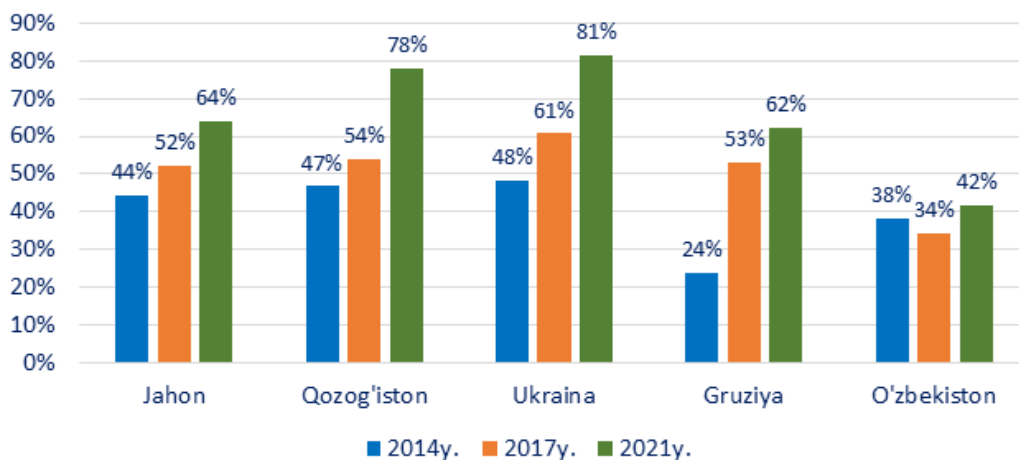
Tahlil qilinayotgan davlatlar misolida kreditli plastik kartalar keng tarqalgan davlat Ukraina hisoblanib, 2014-yilda ushbu davlat aholisining 27 foizida kreditli plastik kartalar mavjud bo'lgan va undan 19 foizi aktiv holatda bo'lgan bo'lsa, 2017-yil ham bu ko'rsatkichlar o'zgarmagan. Ammo 2021-yilda bu yo'nalishda vaziyat keskin yaxshilangan va Ukraina aholisining 37 foizida kredit plastik kartalar mavjud bo'lgan va undan foydalanayotgan aholi salmog'i 27 foizga oshgan.

Qozog'iston davlatida aholining kredit kartalar bilan ta'minlanish darajasi 2017-2021-yillarda o'zgarmagan bo'lsada, ammo 2014-2017-yillarda keskin oshgan. Xususan, 2014-yilda aholining 11 foizida kredit plastik kartalar mavjud bo'lgan va bo'lsa, va undan foydalanayotgan aholi salmog'i 5 foizni tashkil qilgan bo'lsa, 2017-yilga kelib esa aholining 20 foizida kredit plastik kartalar mavjud bo'lgan va undan foydalanayotgan aholi salmog'i 17 foizga ko'tarilgan.

Tahlil qilinayotgan Gruziya davlatida esa aholining kredit kartalarga egalik qilish darajasi va undan foydalanish darajasi pasaygan. Xususan, 2014-2021-yillarda Gruziya aholisida kredit plastik kartalar mavjudligi 18 foizdan 13 foizga tushgan va undan foydalangan aholi salmog'i 13 foizdan 12 foizga tushgan.

O'zbekistonda aholining kredit plastik kartalar bilan ta'minlanish darajasi juda past darajada qolmoqda. Xususan, 2014-yilda aholining 1 foizida kredit kartalar mavjud bo'lgan bo'lsa, shundan taqriblanganda 0 foizi kredit kartalardan foydalanmoqda. Bu ko'rsatkich 2021-yilga qadar sezilarsiz o'zgargan. Jumladan, 2021-yilda aholining 4 foizida kredit kartalar mavjud bo'lgan bo'lsada, undan keraklacha foydalanmagan.

Yuqorida ta'kidlaganimizdek, kredit kartalar yalpi talabni oshirish orqali mamlakat YalMini oshirishga xizmat qiladi. Chunki, aholi mavjud daromadi emas, balki kelajakdagi daromadi hozirdan sarflash orqali iqtisodiyotda qo'shimcha talabni yaratadi. Ammo, negadir O'zbekiston Makarziy banki 2017-yilga qadar kredit shakliga kredit kartalar orqali ajratilgan kredit xususiyatiga to'g'ri keladigan maqsadsiz kreditlarni kiritmagan. O'ylaymizki, kredit kartalar muomalasini to'xtatish orqali iqtisodiyotdagi ortiqcha talabni cheklash va bur orqali inflyatsiya darajasiga ta'sir qilish bosh maqsad bo'lgan. Ammo iqtisodiyotda qo'yimcha talabni yaratish orqali real YalMni oshirishga qaratilgan chora-tadbirlarni amalga oshirish maqsadga muvofiq edi.

3- rasm: Ayrim rivojlanayotgan davlatlarda aholining raqamli to'lovlardan foydalanish darajasi⁴

³ <https://www.worldbank.org> The Global Findex Database 2021 ma'lumotlari asosida muallif ishlanmasi.

⁴ <https://www.worldbank.org> The Global Findex Database 2021 ma'lumotlari asosida muallif ishlanmasi.

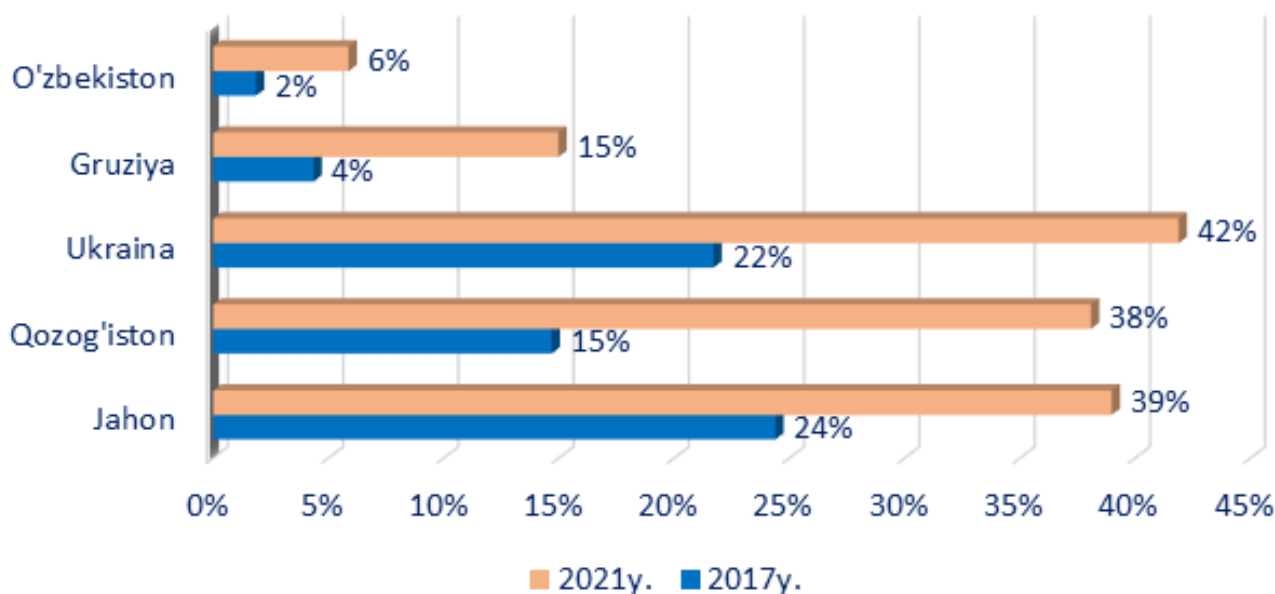

Bugungi kunda tijorat banklari yordamisiz iqtisodiyotning rivojlanishini tasavvur qilib bo'lmaydi. Tijorat banklari bosh maqsadi daromad olishga qaratilgani bilan shu maqsad yo'lida xarakati orqali jamiyatda yangi innovatsiyalar paydo qilishga va bu orqali iqtisodiyotning rivojlanishiga hissa qo'shadi. Quyidagi tahlilmizda tijorat banklarining innovatsion xizmatlaridan biri bo'lgan raqamli bank xizmatlarning rivojlanish tendensiyasini tahlil qilamiz.

Tahlil natijalariga ko'ra, tanlangan davlatlardan Qozog'iston va Ukraina davlatlari 2021-yilga kelib aholining raqamli to'lovlardan foydalanish darajasi jahondagi o'rtacha darajadan yuqori bo'lgan. Shuningdek, Gruziya davlatida esa bu ko'rsatkich jahondagi o'rtacha darajaga yaqinlashib qolgan. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, Qozog'istonda 2014-yilda aholining 47 foizi raqamli to'lovlardan foydalangan bo'lsa, bu ko'rsatkich 2017-yilda 54 foizni hamda 2021-yilda 78 foizni tashkil qilgan holda doim jahondagi o'rtacha darajadan yuqori bo'lgan.

Tahlilda olingan Ukraina davlatida ham 2014-yilda aholining 48 foizi raqamli to'lovlardan foydalangan bo'lsa, bu ko'rsatkich 2017-yilda 61 foizni hamda 2021-yilda 81 foizni tashkil qilgan holda doim jahondagi o'rtacha darajadan yuqori bo'lgan. Ammo o'zbekistonda bu vaziyat bizni quvontiradigan darajada emas. Xususan, 2014-yilda mamlakatimizda aholining 38 foizi raqamli to'lovlardan foydalangan bo'lsa, 2021-yilga kelib esa 42 foizga chiqqan va ko'rilgan davrda oshish sezilarsiz bo'lgan.

Demak, mamlakatimizda faoliyat olib borayotgan tijorat banklari oldida raqamli bank xizmatlarini oshirishi uchun keng imkoniyatlar va katta bozor turganligini bildiradi.

4- rasm: Ayrim rivojlanayotgan davlatlarda insonlarning onlayn xaridlari uchun to'lovlarda mobil aloqalar yoki internetdan foydalanganlik holati⁵

Tahlil qilinayotgan davlatlardan Qozog'iston va Ukrainada mobil aloqalar yoki internet orqali tovar harid qilish tez rivojlanayotganligiga gavoh bo'lishimiz mumkin. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, 2017-yilda Ukrainada aholining 22 foizi onlayn xaridlari uchun to'lovlarda mobil aloqalar yoki internetdan foydalangan bo'lsa, 2021-yilda bu ko'rsatkich o'rtacha jahondagi ko'rsatkichdan ham oshgan bo'lib, 42 foizga ko'tarilgan. Shuningdek, 2017-yilda Qozog'iston davlati aholisining 15 foizi onlayn xaridlari uchun to'lovlarda mobil aloqalar yoki internetdan foydalangan bo'lsa, 2021-yilda bu ko'rsatkich o'rtacha jahondagi ko'rsatkichga yaqinlashgan va 38 foizni tashkil qilgan.

Mamlakatimizda aholining onlayn xaridlar juda sust ketmoqda. Albatta bunga onlayn tovarlarini sotayotgan tadbirkorlarning o'rtasida raqobat muhiti shakllanmaganligi, onlayn tovarlarning asl tovarlar bilan sifati farq qilishi va bu borada yetarli qonunchilikning takomillashmaganligi sabab sifatida keltirishimiz mumkin. Shundan kelib chiqqan holda, 2017-yilda mamlakatimiz aholisining atiga 2 foizi onlayn xaridlari uchun to'lovlarda mobil aloqalar yoki internetdan foydalangan va 2021-yilga kelib bu ko'rsatkich 6 foizni tashkil qilgan. Deman banklarimiz oldida aholini onlayn xaridlari uchun qulay to'lov sharoitlarini yaratish va bu orqali daromadlarini oshirish borasida yetarlicha imkoniyatlar ishlatilmayotganini xulosa qilishimiz mumkin.

5 <https://www.worldbank.org> The Global Findex Database 2021 ma'lumotlari asosida muallif ishlanmasi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa sifatida aytishimiz mumkinki, mamlakatimizda aholining raqamli bank xizmatlaridan foydalanish darajasi boshqa davlatlarga qaragandan ancha past bo'lmoqda. Ammo bu tijorat banklarimizga foydalanilmayotgan imkoniyatlar mavjudligini bildiradi. Bu sohada amaliy chora-tadbirlarni samarali olib borish orqali raqamli to'lovlarni rivojlantirish va provardida banklarning daromadlarini yanada oshirish mumkinligini anglatadi.

Mamlakatimizda innovatsion bank xizmatlarini takomillashtirish orqali tijorat banklariga aholida bo'sh turgan pul mablag'larini jalb qilish va bu orqali ularning kreditlash salohiyatini oshirish imkoniyatini ham yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Schumpeter, J. A. (2017). Essays: On entrepreneurs, innovations, business cycles and the evolution of capitalism. Routledge.
2. Fanelli, S., & Straub, L. (2020). A theory of foreign exchange interventions (No. w27872). National Bureau of Economic Research.
3. Leraer, J. (2011.) The Consequences of Financial Innovation: A Counterfactual Research Agenda. Annual Review of Financial Economics. – Vol. 3. - P. 41-85
4. Das, P., Verburg, R., Verbraeck, A., & Bonebakker, L. (2017). Barriers to innovation within large financial services firms: An in-depth study into disruptive and radical innovation projects at a bank. European Journal of Innovation Management, 21(1), 96-112.
5. <https://data.worldbank.org>
6. <https://imf.org>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2023. № 10

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzirimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.